

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра міжнародних відносин

СИЛАБУС

Нормативного освітнього компонента

**«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ»**

Підготовки Доктора філософії (PhD)

галузі знань С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини

Спеціальність С3 Міжнародні відносини

Освітньо-наукової програми Міжнародні відносини та стратегічні комунікації України
та ЄС

Луцьк – 2025

Силабус освітнього компонента «Сучасні проблеми міжнародних відносин та глобального розвитку» підготовки докторів філософії (PhD) галузь знань С Соціальні науки, журналістика та інформація та міжнародні відносини, Спеціальності С3 Міжнародні відносини, освітньо-наукової програми «Міжнародна відносини та стратегічні комунікації України та ЄС»

Розробники: д. політ. н., проф. Тихомирова Є.Б., д. політ. н., проф. Шуляк А.М.

Погоджено

Гарант освітньо-професійної програми:

проф. Шуляк А. М.

Силабус освітнього компонента затверджено на засіданні кафедри міжнародних відносин, протокол № 1 від 01 вересня 2025 р.

Завідувач кафедри:

доц. Вознюк Є. В.

I. ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика освітнього компонента
Денна форма навчання Кількість кредитів: 3 ІНДЗ: немає	С Соціальні науки, журналістика та інформація та міжнародні відносини, Спеціальність С3 Міжнародні відносини, освітньо-наукова програма «Міжнародні відносини та стратегічні комунікації України та ЄС» Доктор філософії	Нормативний Рік підготовки: 2 Семестр: 4 Лекції : 10 годин Семінари: 20 годин Самостійна робота – 54 годин Консультації – 6 годин Вид контролю: екзамен

II. Інформація про викладача

Тихомирова Євгенія Борисівна
Доктор політичних наук
Професор
Професор кафедри міжнародних відносин
Контактна інформація (номер мобільного зв'язку - 0504350123, електронна адреса - yevgenia.tyhomirova@vnu.edu.ua)
Дні занять (http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi)

Шуляк Антоніна Миколаївна
Доктор політичних наук
Професор
Декан факультету міжнародних відносин, Професор кафедри міжнародних відносин
Контактна інформація antonina.mytko@vnu.edu.ua
Дні занять (http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi)

III. Опис

Анотація ОК. Освітній компонент спрямований на поглиблений аналіз трансформацій сучасної системи міжнародних відносин у контексті глобальних безпекових, політичних, економічних та цивілізаційних викликів. Курс розглядає кризу ліберального міжнародного порядку, регіоналізацію глобальної політики, гібридні конфлікти, інформаційні війни, кліматичні та міграційні процеси, цифрову трансформацію та нерівномірність розвитку як ключові фактори сучасної міжнародної динаміки. Особлива увага приділяється ролі України у трансформації європейської безпекової архітектури, взаємодії з інституціями, такими як European Union, NATO та United Nations, а також впливу стратегічних комунікацій на формування міжнародної суб'єктності держав. Курс інтегрує теоретичний аналіз і прикладні дослідницькі підходи, формуючи здатність до комплексної оцінки глобальних процесів і розробки науково обґрунтованих рекомендацій у сфері міжнародної політики та глобального розвитку.

Мета і завдання освітнього компонента.

Метою викладання освітнього компонента «Сучасні проблеми міжнародних відносин та глобального розвитку» є розгляд закономірностей становлення, функціонування та зміни міжнародних систем, дій та взаємодій міжнародних систем різних рівнів та структур у

конкретних проявах в умовах глобального розвитку і в контексті світового політичного процесу.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Сучасні проблеми міжнародних відносин та глобального розвитку» є підготовка фахівців, здатних виконувати висококваліфіковану аналітичну, організаційну, дослідницьку та викладацьку роботи в галузі міжнародних відносин та зовнішньополітичної діяльності.

Пререквізити - Теоретичні та методологічні проблеми дослідження комунікації у міжнародних відносинах, Міжнародний вимір стратегічних комунікацій, Стратегічні комунікації ЄС, Державні стратегічні комунікації України.

Постреквізити – Педагогічна практика

Компетентності. Програмні результати навчання. Soft skills.

Інтегральна компетентність (ІНТ) - здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, проводити дослідницько-інноваційну діяльність, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань, а також практичне впровадження отриманих результатів.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК1. Здатність до набуття універсальних навичок дослідника: пошуку, систематизації і синтезу інформації з різних джерел.

ЗК2. Здатність здійснювати пошук, аналіз та критичне осмислення інформації з різних джерел, продукувати нові ідеї.

ЗК3. Здатність працювати в команді дослідників, виявляти ініціативу, брати на себе відповідальність, мотивувати людей та рухатися до спільної мети, сповідуючи та дотримуючись принципів наукової етики.

ЗК4. Уміння спілкуватися з широкою науковою спільнотою та громадськістю з актуальних питань міжнародних відносин та світової політики, проявляючи дипломатичність та повагу до опонента.

Фахові компетентності спеціальності (ФК)

ФК 1. Здатність використовувати знання про сучасні теоретичні напрями, концепції та методи досліджень в галузі міжнародних відносин, політології та соціальних наук.

ФК 2. Здатність до аналітичного мислення та практичних навичок систематизації інформації з метою обробки великих масивів даних, здійснення оцінювання та прогнозування міжнародних відносин

ФК 3. Здатність самостійно планувати, організувати та здійснювати наукові дослідження актуальних проблем міжнародних відносин, визначати наукові проблеми, готувати аналітичні матеріали та наукові доповіді, здійснювати їх оприлюднення.

ФК 4. Здатність аналізувати глобальні, регіональні та локальні фактори формування зовнішньої політики та стратегії України та інших держав.

ФК 5. Здатність аналізувати, систематизувати та узагальнювати результати міждисциплінарних наукових досліджень у сфері міжнародних відносин та світової політики.

Програмні результати навчання (РН)

РН 1. Здійснювати пошук, аналіз та критичне осмислення інформації з різних джерел, продукувати нові ідеї.

РН 2. Самостійно планувати, організувати та здійснювати наукові дослідження актуальних проблем міжнародних відносин, визначати наукові проблеми, готувати аналітичні матеріали та наукові доповіді, здійснювати їх оприлюднення.

РН 3. Висувати пропозиції та обґрунтування рішень щодо розв'язання проблемних питань глобального розвитку, міжнародних відносин, міжнародної та національної безпеки (зокрема, міжнародних та внутрішньодержавних конфліктів).

РН 4. Давати оцінку процесам глобалізації та здійснювати ретроспективний аналіз мегатенденцій та мегатрендів глобального розвитку.

ПРН 5. Поєднувати теоретичні та практичні підходи для встановлення факторів формування та особливостей зовнішньої політики та стратегії України та інших держав.

ПРН 6. Оперувати ключовими теоріями, концепціями і методами дослідження міжнародних безпекових проблем, управління та врегулювання міжнародних конфліктів в сучасному світі.

ПРН 7. Проводити міждисциплінарні наукові дослідження міжнародно-політичних процесів, володіючи належним рівнем загальнонаукових компетентностей, які сприяють формуванню цілісного наукового підходу, професійної етики та загального культурного кругозору.

ПРН 8. Демонструвати лідерські якості, навички міжособистісної взаємодії, вміння працювати в команді дослідників, ефективно спілкуватися на професійному рівні українським та іноземними мовами, дотримуючись принципів наукової етики.

ПРН 9. Здійснювати публічну апробацію результатів досліджень, сприяти їх поширенню в науковій та практичній сферах як українською, так і іноземними мовами.

Soft skills.

Стратегічне та системне мислення – здатність аналізувати глобальні процеси у їхній взаємозалежності.

Критичний аналіз міжнародних наративів – уміння оцінювати політичні, безпекові та економічні дискурси.

Аналітична глибина та міждисциплінарність – інтеграція підходів міжнародних відносин, економіки розвитку, безпекових студій.

Навички прогнозування та сценарного аналізу – моделювання можливих трансформацій глобального порядку.

Академічне письмо та підготовка policy briefs – формулювання експертних рекомендацій для міжнародних інституцій.

Публічна комунікація складних процесів – представлення результатів досліджень на міжнародних форумах.

Навички наукової аргументації та дискусії – захист дослідницької позиції.

Міжкультурна компетентність – розуміння цивілізаційних відмінностей у глобальному розвитку.

Адаптивність у кризових умовах – робота з невизначеністю та ризиками.

Етична відповідальність дослідника – дотримання принципів академічної доброчесності та професійної етики.

III. СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ

Назви змістових модулів і тем лекційних, практичних занять, консультацій та самостійної роботи	Кількість годин					Форма контролю / Бали
	Усього	у тому числі				
		л	с	к	сп	
Змістовий модуль 1. Міжнародні системи						
Тема 1. Міжнародні системи як об'єкт наукового дослідження.	6	2			4	
Тема 2. Концептуально-теоретичні засади системних досліджень та системний підхід до аналізу міжнародних відносин.	6		2		4	ДС/ 10 б
Тема 3. Структура і функції міжнародних систем.	6			2	4	
Тема 4. Структурні рівні системи міжнародних відносин.	6	2			4	
Тема 5. Системний підхід до вивчення історії міжнародних відносин.	6			2	4	
Тема 6. Вестфальська світополітична модель світу.	6		2		4	ДС/

						10 б
Тема 7. Постбіполярна міжнародно-політична система.	6		2		4	ДС/ РЗ/К 10 б
Тема 8. Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин.	8	2	2		4	ДС/ 10 б
Змістовий модуль 3. Глобалізація та глобалізм у сучасному світі						
Тема 9. Особливості глобалізації та її наслідки. Поняття глобалізації.	6	2	2		2	ДС/ 10 б
Тема 10. Теоретичне осмислення глобалізації та механізмів її формування.	5			2	3	
Тема 11. Глобалізм – неоліберальна концепція глобалізації.	6	2	2		2	ДС/ РЗ/К 10 б
Тема 12. Альтерглобалізм як альтернатива глобалізму.	5		2		3	ДС/ 10 б
Тема 13. Формування іміджу глобалізації та транснаціональної ідентифікації.	4		2		2	ДС/ РЗ/К 10 б
Тема 14. Глобальне управління і підходи до його реалізації.	5		2		3	ДС/ 10 б
Тема 15. Національна держава в умовах глобалізації.	5		2		3	ДС/ РЗ/К 10 б
Тема 16. Глобальний розвиток Європи.	3				3	
<i>Усього годин</i>	<i>90</i>	<i>10</i>	<i>20</i>	<i>6</i>	<i>54</i>	<i>100 б</i>

Форми контролю*: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач/кейсів, ІНДЗ/ІРС – індивідуальне завдання/індивідуальна робота здобувача освіти, РМГ – робота в малих групах, МКР/КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат, а також аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору тощо.

IV. Політика оцінювання

Політика викладача щодо здобувача освіти. Відвідування лекційних та семінарських (практичних, лабораторних) занять є обов’язковим. Максимально допустима кількість пропусків — 3 заняття без поважної причини. У разі пропуску занять з поважних причин (хвороба, участь у програмах академічної мобільності, навчання за кордоном тощо), підтверджених відповідними документами, здобувач освіти має право на відпрацювання пропущеного матеріалу у формах, визначених викладачем. Викладач дотримується принципів академічної доброчесності, об’єктивності та неупередженості в оцінюванні результатів навчання.

Політика щодо академічної доброчесності. Нульова терпимість до списування та плагіату. Усі види навчальної діяльності (практичні, лабораторні роботи, модульні контрольні роботи, ІНДЗ, письмові завдання) виконуються на засадах академічної доброчесності відповідно до законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету. Забороняються: плагіат; самоплагіат; списування; фабрикація або фальсифікація результатів; несанкціоноване використання допоміжних матеріалів. У разі виявлення порушень академічної доброчесності відповідна робота не зараховується і підлягає повторному виконанню або оцінюється в 0 балів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Усі види навчальних завдань виконуються у визначені силабусом або викладачем терміни. Порушення дедлайнів без поважної причини може призвести до зниження оцінки або незарахування роботи. Перескладання практичних, лабораторних та інших видів робіт можливе лише за наявності

поважних причин, підтверджених відповідними документами (лікарняний лист, підтвердження участі в міжнародних освітніх програмах, академічній мобільності тощо)..

Можливість визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та інформальній освіті. Результати навчання, здобуті у процесі формальної, неформальної або інформальної освіти (онлайн-курси, тренінги, сертифіковані програми, стажування, міжнародні освітні проекти), можуть бути визнані відповідно до встановленого в університеті порядку за умови їх відповідності програмним результатам навчання освітнього компонента. Рішення про зарахування приймається комісією на підставі поданих здобувачем освіти підтверджених документів.

Можливість отримати додаткові (бонусні) бали. Здобувач освіти може отримати додаткові (бонусні) бали (у межах, визначених силабусом) за: участь у наукових конференціях, круглих столах, семінарах з тематики курсу; підготовку та публікацію наукових матеріалів; участь у проектах, пов'язаних з інформаційно-аналітичною діяльністю, стратегічними комунікаціями та міжнародними відносинами; виконання додаткових аналітичних або дослідницьких завдань за погодженням із викладачем

V. Підсумковий контроль

Підсумковий контроль проходить у формі іспиту. Іспит виставляється автоматично за умови, якщо здобувач виконав усі види навчальної роботи, які визначені програмою навчальної дисципліни та отримав не менше 75 балів. У випадку незадовільної підсумкової оцінки, або за бажанням підвищити рейтинг, студент може добрати бали, переробивши певний вид робіт. Загальна сума балів за курс – 100. Оцінка за освоєння курсу виставляється згідно шкали оцінювання.

Питання до іспиту.

1. Система наук про міжнародні відносини.
2. Основні наукові школи дослідження міжнародних відносин.
3. Структурні елементи дисципліни. Завдання і структура курсу.
4. Сутність і основні характеристики системності. Системні функції в науці.
5. Термінологічний апарат системної теорії.
6. Міжнародні відносини крізь призму системності.
7. Принципи системного аналізу явища міжнародних відносин
8. Підходи до дослідження міжнародних систем.
9. Динаміка міжнародних систем.
10. Концепції міжнародних систем.
11. Теорії міжнародного порядку.
12. Структура і процес у міжнародній системі.
13. Структура міжнародних систем. Природа елементів
14. Стабільність та безпека міжнародних систем.
15. Середовище системи міжнародних відносин.
16. Внутрішнє та зовнішнє середовище.
17. Географічне середовище. Соціальне середовище.
18. Геополітика та геостратегія.
19. Багаторівневість системи міжнародних відносин.
20. Структурні рівні системи міжнародних відносин : глобальний рівень; регіональний та субрегіональний рівні;
21. Рівень двосторонніх відносин; національний рівень.
22. Транснаціональний рівень міжнародних відносин.
23. Системність Довестфальського світоустрою.
24. Закони функціонування та трансформації міжнародних систем.
25. Довестфальський етап міжнародних відносин, його головні ознаки.
26. Близькосхідна стародавня система міжнародних відносин.

27. Антична Середземноморська система міжнародних відносин.
28. Європейська середньовічна система міжнародних відносин.
29. Вестфальська світополітична модель міжнародних відносин: основні характеристики.
30. Основні принципи нових міжнародних відносин. Формування і розвиток європоцентричного світу.
31. Віденська міжнародна система.
32. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин.
33. Формування регіональних підсистем міжнародних відносин.
34. Головні характеристики Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин
35. Формування нової системи міжнародних відносин.
36. Специфіка переходу від біполярної до сучасної міжнародної системи.
37. Структурно-функціональні атрибути сучасної міжнародної системи.
38. Міжнародні організації як механізми регулювання міжнародних відносин.
39. Регіональні проблеми сучасних міжнародних відносин.
40. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси в сучасному світі.
41. Проблема визначення національних інтересів України.
42. Пріоритетні напрями зовнішньої політики України.
43. Стратегічне партнерство в зовнішній політиці України.
44. Геополітичний простір України.
45. Вплив міжнародних регіонів на формування зовнішньої політики України.
46. Україна в європейському просторі.
47. Євроатлантичний вимір зовнішньої політики України.
48. Україна в інтеграційних процесах.
49. Безпека України: чинники нестабільності. Україна в системі європейської безпеки.
50. Прояви глобалізації.
51. Об'єктивна природа глобалізації.
52. "Суб'єктивізм" глобалізації.
53. Амбівалентний характер глобалізації
54. Етапи осмислення глобалізації.
55. Класичні уявлення про глобалізацію.
56. Марксистське бачення глобалізації.
57. Теорія модернізації та глобалізація.
58. Теорії глобалізації.
59. Форми осмислення глобалізації. Теорія та ідеологія.
60. Термінологічний аналіз ідеологем глобалізації.
61. Глобалізм – неоліберальна концепція глобалізації.
62. „Вашингтонський консенсус” як базова доктрина ліберального трактування глобалізації.
63. „Поствашингтонський консенсус”.
64. Структура ідеології глобалізму.
65. Роль держави в концепціях глобалізму.
66. Альтерглобалізм як альтернатива глобалізму.
67. Історія виникнення та розвитку альтерглобалістського руху.
68. Особливості соціально-політичної бази альтерглобалізму.
69. Зміст ідеології альтерглобалізму.
70. Роль держави в концепціях альтерглобалізму.
71. Актуалізація іміджевого контексту глобалізації.
72. Дискурсивні моделі глобалізації. Дискурсивний аналіз сформованих у громадській думці розумінь глобалізації.
73. Світова громадська думка про глобалізацію та її наслідки.
74. Глобалізація очима української громадськості.
75. Імідж глобалізації та проблеми його коректування.
76. Проблема транснаціональної ідентичності в сучасній науці.

77. Особливості глобального управління.
78. Парадигми глобального управління.
79. Суб'єкти і об'єкти глобального управління.
80. Архітектура глобального управління.
81. Вплив глобалізації на національну державу.
82. Механізм впливу глобалізації на суверенітет і функції національної держави.
83. Напрями розвитку національної держави в умовах глобалізації.
84. Соціальні функції держави і глобалізація.
85. Глобалізація європейських країн.
86. Економічна глобалізація Європи.
87. Соціально-політичні наслідки глобалізації.
88. Вплив глобалізації на європейські держави добробуту.

VI. Шкала оцінювання

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка	Оцінка за шкалою ECTS	
		оцінка	пояснення
90–100	Відмінно	A	відмінне виконання
82–89	Дуже добре	B	вище середнього рівня
75–81	Добре	C	загалом хороша робота
67–74	Задовільно	D	непогано
60–66	Достатньо	E	виконання відповідає мінімальним критеріям
0–59	Незадовільно	Fx	Необхідне перескладання

VII. Рекомендована література та інтернет-ресурси

Методичне забезпечення:

1. Шуляк А.М. Тенденції міграційних процесів як чинника підвищення конфліктогенності. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. №1(9). С. 333-344 DOI 10.29038/2524-2679-2021-01-333-344
2. Шуляк А.М., Шуляк Н.О. Інформаційно-аналітична діяльність у міжнародних відносинах: Навч.-метод. комплекс для студентів напрямку галузі знань 29 Міжнародні відносини, спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Луцьк, 2022.
3. Шуляк А.М., Єлова Т. А. Аналіз та прогнозування зовнішньої політики: Навч.-метод. комплекс для студентів. галузі знань 29 Міжнародні відносини, спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Луцьк, 2022.
4. Sydoruk T., Pavliuk V., Shuliak A. Russia's war against Ukraine and the transformation of the Euro-Atlantic security architecture. Politics in Central Europe. 2023. Vol. 19, No. 2. P. 305-323. Scopus
5. Gherman M., Melnychuk L., Shuliak A. Anti-western narratives in Ukraine and Romania (comparative analysis). Ideology and Politics Journal. Special issue "Anti-Americanism and anti-Western sentiments in Europe and post-Soviet states". Issue № 2(26), 2024. P. 150-174. Scopus

6. Kulyk S., Morenchuk A., Shuliak A. The use of sport as an element in the construction of “Z-ideology” in the Russian Federation. *Przegląd Strategiczny*. Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań Nr 18 (2025). P.273-293. Scopus
7. Тихомирова Є. (2023). Стратегічні комунікації ЄС про тенденції дезінформації рф в умовах повномасштабної російсько-української війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 1 (15), с. 91-105. URL: <http://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/301/276>.
8. Киянка Ірина, Тихомирова Євгенія. Популістські слогани у виборчій кампанії 2022 року: кейс Угорщини. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 2022, № 2 (13), с. 144-151.
9. Тихомирова Є., Рихлюк О. Особливості формування іміджу РФ у пост біполярний період розвитку міжнародних відносин. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 2021, № 1 (9), с. 125–138 с.
10. Тихомирова Є., Киянка І. Популістські слогани у виборчій кампанії 2022 року: кейс Угорщини / *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 2022, № 2 (13), с. 144-151.
11. Тихомирова Є. Стратегічні комунікації ЄС про тенденції дезінформації рф в умовах повномасштабної російсько-української війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 2023, №1 (15), с. 91-105.
12. Тихомирова Є. Партнерство України та Японії в контексті російсько-української війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, 2023, № 2 (16), с. 196-212.
13. Тихомирова Є. Тихомирова А. Феномен міжнародної кліматичної дезінформації: політологічний та психологічний погляд. *Медіафорум : аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*, 2025, №16, с.139-160.
14. Тихомирова Є., Ляцевич О. Реактивний підхід до протидії кліматичній дезінформації. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії* 2025, №3(20), с. 171-201.

Додаткові джерела:

1. Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів: «Новий Світ–2000», 2020.– 492 с.
2. Шуляк АМ. Інформаційно-аналітична діяльність у міжнародних відносинах: навч. посіб. / Антоніна Миколаївна Шуляк; 2-е вид., перероб. і доп. – Луцьк : Вежа-друк, 2020. – 274 с. Затверджено вченою радою СНУ ім. Лесі Українки від 28.11.2019 р.
3. Зінченко В. В. Глобалізація і глобалістика: навч. посіб. Львів: «Новий Світ-2000», 2020. 428 с.
4. IV наукова конференція «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку». *Міжнародні та політичні дослідження*, № 34 (2021) <http://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/237720>
5. Мателешко Ю. П. Теорія міжнародних відносин: навчальний посібник. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. 156 с
6. Туленков М.В. Теорія систем і системний аналіз у соціології: підручник. К.:Каравела, 2020. 596 с
7. DalbyS. *Anthropocene Geopolitics: Globalization, Security, Sustainability*. Ottawa :University of Ottawa Press, 2020. 250 p.
8. Тихомирова Є.Б. (2024). Кліматична дипломатія України у контексті європейської інтеграції. *European perspective: Сучасні виклики та можливості для України: кол. моногр.* / І. О. Цимбалюк, Д. І. Олійник, С. А. Кошкарів та ін.; за заг. ред.: Н. В. Павліхи, упорядкування І. О. Цимбалюк. Луцьк: Вежа Друк, 2024. с. 89-130. <https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=10667807285276018133&btnI=1&hl=uk>